

POUKE JAKOVA SIROTKOVIĆA O GOSPODARSKIM UZROCIMA RASPADA SFR JUGOSLAVIJE I VELIKOSRPSKE AGRESIJE NA HRVATSKU

Povijest gospodarstva prostora Republike Hrvatske u proteklih stotinu godinu na temelju vrela, u prvom redu statističkih podataka, govori o tome kako to gospodarstvo nije ne samo središnje pitanje, već se ne nalazi ni približno u žiži općega zanimanja vladajućih struktura, mahom stranih. Naime, u hrvatskome gospodarstvu u tome razdoblju ne dominira vlastiti kapital, već je stalno u rukama onih koji su povremeno ili duže vrijeme i politički imali u rukama hrvatski prostor, u načelu rascjepkan i unutar Hrvatske i s dijelovima njezina prostora u rukama stranih država. To je razdoblje, u načelu od kraja 19. do potkraj 20. stoljeća, u kojemu su te političke i gospodarske snage jako utjecale na zbivanja hrvatskoga života, te je, zbog njih, Hrvatska bila ne samo upravno rascjepkana, već se nalazila i u skupini europskih gospodarski siromašnijih područja. A to znači – period vladavine austrijsko-mađarske vladajuće strukture, u vrijeme postojanja višestoljetne Habsburške Monarhije; doduše, to je i razdoblje u kojem je očito da ta Dualna Monarhija više ne može biti dužega životna vijeka. O svemu tome, na gospodarskome području, u više navrata pisao je Jakov Sirotković, veoma istaknut ekonomist praktičar i znanstvenik te političar tako da je i s veoma praktične strane uočavao probleme koji su zahvatili najveći dio hrvatskoga nacionalnoga korpusa i prostora 1918. godine, nakon raspada Austro-Ugarske, u kratkovremenoj Državi Slovenaca, Hrvata i Srba na njezinu bivšem teritoriju (sa sjedištem u Zagrebu), pa u razdoblju kada je ona postala dio u Beogradu proglašene Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, na čelu sa srbijanskom dinastijom Karađorđević. U međuvremenu je u svoj sastav Kr. Srbija inkorporirala dotadašnju Kraljevinu Crnu Goru te dio Države SHS, Vojvodinu. Srbijanska monarhija bila je na strani pobjedničkih zemalja, ali gospodarski veoma slabi, dok su tadašnja Hrvatska i Slovenija bile gospodarski i na druge načine najrazvijeniji južnoslavenski prostori. No, odnosi su u toj prvoj Jugoslaviji (zove se tako silom središnje vlasti, od 1929. godine) ostali isti, kao i u Dualnoj Monarhiji, samo što su središte stjecanja gospodarskih prihoda, a time i političke moći, iz Budimpešte i Beča prebačeni u Beograd; treba reći da je dio te moći prešao i u Rim – što se nerijetko zaboravlja, jer su dijelo-

vi hrvatskih obalnih prostora Dalmacije, kvarnerskoga primorja i Istre (uz dijelove Slovenije) do 1924. g. pripali Kr. Italiji, i to benevolentnošću velikosrpske vladajuće strukture, zadovoljne već i onim što je dobila. Tako je i gospodarski razdrobljena prirodna gospodarska cjelina, a sasvim propali naprimjer gradovi Rijeka (u europskim razmjerima veoma veliko lučko-industrijsko središte istočnoga, mađarskog dijela Monarhije) i Pula (najveća vojno-pomorska luka Austro-Ugarske). Drugi svjetski rat samo je još potencirao velike tegobe, pa, iako je Hrvatska iz njega izašla uglavnom gotovo u cjelini okupljena oko metropole Zagreba, ali s brojnim ljudskim žrtvama, gospodarski je gotovo sasvim unesrećena. Dodatno je nanio znatne teškoće i neuspjeli Staljinov pokušaj da skrši samostalan put te druge, Titove Jugoslavije. No, usprkos tim znatnim, dodatnim nedaćama, Hrvatska se – sa Slovenijom, s osloncem na stara iskustva i okrećući se prema suvremenim tekovinama Zapada – uskoro počinje razvijati sve brže i gospodarski. Doduše, politički razvoj duže vrijeme nije suviše pomagao taj proces, pa ni "samoupravni socijalistički" proces i u gospodarstvu, kao ni nastojanja potkraj 60-ih i u počecima 70-ih godina da se znatno brže cijeli život odmah ili brže i praktično okrene demokratskim i liberalnim kretanjima u zapadnome svijetu. Naime, ponovno se osjeća jačanje velikonacionalističkih tendencija u federalnim republikama SFR Jugoslavije, a napose onih s velikosrpskim utemeljenjima. Iako je zemlja, pa tako i Hrvatska, okrenuta Zapadu (napose "nesvrstanome" dijelu svijeta), sve se slabije prate trendovi u gospodarski sve prosperitetnijem zapadnome svijetu. Konačno, u razdoblju samoupravnoga anarhizma i snaženja velikosrpskoga jugounitarizma, u 80-im godinama i Hrvatsku dovodi do krize.

O svemu tome i o drugome govore i sadržaji objavljenih radova akademika Jakova Sirotkovića. Tako se događa, prema tome autoru, da se u Hrvatskoj ostvarivani društveni proizvod vraća na razinu čak i u vrijeme od prije dvadesetak godina. Ipak, i Hrvatska i Slovenija još su uvijek imale dodatne gospodarske snage, a da se i ne govori o starome, više desetljeća stjecanome iskustvu, pa su i dalje gospodarski i na druge načine najrazvijenije republike u državnoj zajednici SFR Jugoslaviji.

To se postizalo i dostizalo starim iskustvima i temeljima, a napose "višom produktivnosti rada i većom efikasnosti sredstava"; međutim i zbog demografskih tegoba – "osobito zbog najsporijeg rasta stanovništva" – ima teškoća. Ipak, SR Hrvatska uspjela je zadržati, pa i nešto poboljšati "globalni nivo razvijenosti, koji je mjereno društvenim proizvodom po stanovniku 1955. godine iznosio 20 posto više". Međutim, stanovništvo te prednosti ne osjeća, njegov je standard u opadanju, pa je i taj standard "relativno zaostajao, tako da je u 1989. godini, mjereno potrošnjom po domaćinstvu, bio na jugoslavenskom prosjeku", dakle znatno ispod mogućnosti Hrvatske. Tako je na temelju svojih istraživanja i proučavanja toga fenomena utvrdio i zaključio prof. dr. sc. Jakov Sirotković.

Sve su to poražavajući pokazatelji, a nastali su kao rezultat dugogodišnjih znanstvenih proučavanja J. Sirotkovića. A taj veoma istaknuti hrvatski znanstvenik rezultate stjecanja dugogodišnjega praktičnog iskustva u gospodarstvu i politici te također svojih dugogodišnjih proučavanja objavio je 1993. g. u svojoj knjizi *Hrvatsko gospodarstvo 1945-1992. Ekonomski uzroci sloma Jugoslavije i oružane agresije na Hrvatsku*. Knjiga je tiskana u izdanju Zavoda za ekonomska istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, u knjižnome nizu "Radovi", sv. 28, a ima 163 str.; urednici te edicije bili su akademik Vladimir Stipetić te upravitelj toga Akademijina Zavoda dr. sc. Gordan Družić. Djelo ima veoma dragocjeni sadržaj pa podsjećamo na njega, s očekivanjima da se ponovno uzme u ruke i mnogo toga nauči iz te knjige.

Odmah treba ustvrditi: Jakov Sirotković upravo je na sjajan način dao znanstveni, dakle objektivan, prikaz hrvatskoga gospodarstva u razdoblju od više desetljeća. Ali, i nije to "samo" znanstveni prikaz "samo" gospodarstva, bez obzira na njegovu sudbonosnu ulogu. Naime, autor istodobno otvoreno, s podacima u rukama, razara i desetljećima razvijani mit koji je, štoviše, postupno izrađivan tako da se pretvorio gotovo – čak – u dogmu; a ona je stalno govorila o tome kako je, zapravo, ugrožena sama Srbija. Štoviše, ugroženi su i Srbi izvan te SR, u ostalim dijelovima FNR, odnosno potonje SFR Jugoslavije, pa i u Hrvatskoj. Profesoru Sirotkoviću taj veliki znanstveni posao bio je donekle i ponešto olakšan, jer je i sâm bio stalno i dugo veoma aktivan i praktičan sudionik i političkih i gospodarskih i obrazovno-prosvjetnih i znanstvenih zbivanja više desetaka godina, od druge polovice 40-ih godina praktički do smrti u počecima 21. stoljeća; bio je to u samoj Hrvatskoj, ali i u Jugoslaviji općenito. Bio je veoma ugledan političar i gospodarstvenik, pa je dr. J. Sirotković i bitnije utjecao na niz pojava, događanja, kao i procesa koji su pridonijeli da se Hrvatska već u godinama nakon završetka II. svj. rata počinje oporavljati i dolaziti ponovno na razinu – uz Sloveniju – gospodarski najrazvijenije jugoslavenske upravne cjeline, tj. republike. Sirotković je nastojao, a i bitno je utjecao i na nastojanja drugih da se suzbijaju ili na što lakše načine prebole brojne gospodarske nevolje koje su se javljale suprotno suvremenim gospodarskim, očito uspješnim, trendovima zapadnoga svijeta, zbog sve češćih, čvršćih i grubljih nastojanja vladajućih srbijanskih, odnosno velikosrpskih/jugounitarističkih nacionalističkih struktura da ekonomskim nadzorom, civilno-političkom i vojnom upravom nad prostorima službeno gotovo samostalno/autonomnih socijalističkih republike u SFRJ dođu i do njihovih materijalnih bogatstava. Toga je zahvaćanja bilo sve više, dakako, najviše na najbogatijemu i ranijim desetljećima i tadašnjemu jugoslavenskome prostoru, dakle, upravo na hrvatskome i slovenskom području. Rekosmo da je pri tome suzbijanju koristio i Sirotkovićev znatniji politički utjecaj, međutim, on ipak nije suviše dugo trajao; i

to zato što je znatno bio oslonjen upravo na gospodarske uzore koji su se javljali i svojevrsnim zakonitostima zapadnoga, kapitalističkoga svijeta. A to nije moglo biti u skladu s tadašnjim tzv. komunističkim, potonjim socijalističkim, ideologijskim zahtjevima, a to znači vodećih struktura SK Srbije, odnosno SK Jugoslavije u pogledu gospodarskoga života i razvoja, pa tako i budućnosti jugoslavenskih naroda i narodnosti općenito. Tako je vidljivo postupno Sirotkovićevo napuštanje kruga onih koji su aktivno politički kreirali i mogli zaista bitnije utjecati na daljnji razvoj te gospodarsko jačanje Hrvatske, pa se njegov odlazak počeo poklapati i s vidljivim procesom u kojem se SFR Jugoslavija počinje sve ubrzanije kretati prema jednome drugome cilju, ali sa sve većim negativnim predznakom, s rezultatima koji su očito vodili prema krizi. Tako se primjerice iz Hrvatske odlijevala i zakonito čak i gotovinska masa, novac, i to osobito kroz postojeći državni "Fond za brži razvoj nedovoljno razvijenih" u Jugoslaviji; dakako, protiv takvoga nečega nitko razuman i pošten ne može biti, pa tako ni socijalno ni karitativno svjestan čovjek. No, nerazvijeni nikako nisu postajali razvijeni niti su ikada dostigli status razvijenih; očito je, dakle, već tada bilo da se hrvatski i slovenski novac – a njega je bilo najviše – troši u neke treće, "razvijene" svrhe. Bilo je i drugih načina za odlijevanje novca iz spomenute dvije najbogatije republike, pa tako i kroz savezni proračun SFRJ. Uz ostalo, počelo se djelovati i veoma prizemnim, običnim, inače sasvim antirazumsko/gospodarskim poticajnim mjerama – favorizira se ne samo niska produkcija već, umjesto povećanja domaće proizvodnje, uvozna djelatnost, koja upropašćuje domaću proizvodnju.

Autor pokazuje kako je započelo i kako traje opće zaostajanje za svjetskim, sve bržim i uspješnijim, gospodarskim tokovima; to je, pak, bitnije utjecalo ne samo na razna područja gospodarskoga već i društvenoga života uopće.

Onodobni povijesni hod ekonomskoga života, u analizi i interpretaciji J. Sirotkovića, u stvarnosti, kao i zbog naslijeđenih osobitosti te zbog tadašnjih shvaćanja i drugih odnosa u SFR Jugoslaviji, nije odgovarao federativnim republikama i dvjema autonomnim pokrajinama, osim uglavnom samo jednoj, i to Srbiji; takav proces jasno proizlazi iz autorove znanstvene analize u njegovoj knjizi. Pa, krajem osmoga desetljeća, dakle u godinama koje autor ovoga prikaza naziva "samoupravnim anarhizmom", SFR Jugoslavija ulazi u doba velikih i brzorastućih kriza, i to na raznim područjima života, a ne samo u gospodarskom, konstatira akademik Sirotković. Ali, Hrvatska još nije propala, štoviše, još uvijek ima snage da dade čak 80% izvozne vrijednosti društvenoga proizvoda (!), što je, zapravo, nevjerojatno, ali je činjenica. Ponavljam: to je ne samo na prvi pogled neobičan, već i izvrstan pokazatelj neuništivosti gospodarske sposobnosti i znanja, pa napose elana/volje hrvatskoga pučanstva i narodnosti u Hrvatskoj u borbi za bolji život, koji pokazuje

i u ranijim desetljećima. To je bila veoma visoka vrijednost, potvrđuje J. Sirotković, pa daje odmah i korisnu usporedbu – toliko je tada imala naprimjer Belgija. Štoviše, upravo je u tome pogledu sama Hrvatska ne samo iznad Irske – za koju hrvatski svijet uobičajeno smatra da je bila siromašna zemlja, već čak i iznad jedne Nizozemske (!), za koju se “oduvijek” i uobičajeno smatra da je izuzetno gospodarski napredna i razvijena te bogata zemlja – što zaista i jest.

Akademik J. Sirotković u svojim analizama i interpretacijama otkriva nam i jednu veoma zanimljivu “začkoljicu”. Naime, čak 55% vrijednosti društvenoga proizvoda iz Hrvatske izvozilo se u druge jugoslavenske republike, a samo je 25% odlazilo u ostali svijet (!). Dakako, ta je očita disharmonija išla na štetu Hrvatske, pa je još i pojačana, jer se i taj “domaći” izvoz nije odvijao na ravnopravan, “bratski”, ni “samoupravni”, ni “socijalistički”, ni “komunistički” način; naime, unutarnji jugoslavenski izvoz također je ovisio o antitržišnim kriterijima. A ovi su, pak, direktno štetili upravo Hrvatskoj. Stoga, proizlazi iz odlične ekonomske analize prof. J. Sirotkovića – prirodno je bilo da Srbija odbija približavanje cijele SFRJ svjetskim, uobičajenim, a i sve modernijim, korisno/atraktivnim tržišnim standardima i kriterijima.

Jakov Sirotković, međutim, doživio je i raspad SFRJ, i to kao rezultat njezine gospodarske slabosti i gospodarske agresije Srbije, ali u počecima 90-ih godina i kao rezultat oružane velikosrpske, neočetničke, jugounitarističke oružane agresije Srbije i na Hrvatsku te na strani agresora i pobunu dijela Srba u Hrvatskoj. I to prof. Sirotković elaborira na prirodan, neusiljen način, jer ima veliko znanje i iskustvo. A oni mu govore da u prvi plan iskače i ekonomska podloga rata koji je sa srbijanske strane krenuo i zahvatio nakratko Sloveniju, a Hrvatsku niz godina, i to, u prvo vrijeme, i preko “zajedničke” Jugoslavenske armije. Očito je i tim ratnim zahvatom protiv međunarodno i državnopravno priznate Republike Hrvatske velikosrpski agresor htio zadržati već postojeće gospodarsko stanje. Jer, to je do tada za Srbiju bilo od veoma korisnoga sadržaja, pri čemu su neke ekonomske dobiti imali i neki slojevi pučanstva i na drugim jugoslavenskim područjima, pa se tako, uglavnom u inozemstvu, činilo kao da je sve u redu u SFR Jugoslaviji gotovo do kraja njezina postojanja. Ali, iskakivanje iz toga “bratskoga” i drugoga “reda” silovito se suzbijalo te ocjenjivalo u znatnome dijelu vladajućih struktura SFRJ gotovo redovito kao nepotrebni, anti-bratski i antisocijalistički secesionistički zahtjevi nacionalista, pa tako i hrvatskih u inozemstvu (napose desničarskih udruženja te sljedbenika nacifašističke kvislinške ustaške NDH) te u samoj Hrvatskoj.

Jakov Sirotković podrijetlom je iz Južne Hrvatske, iz Dalmacije; smatrao se Dalmatincem, ali je 7. studenoga 1922. rođen u gradu Rabu na o. Rabu. Iz njegova zaista

bogata životopisa jasno je vidljiva njegova briljantna međunarodna, a time i hrvatska karijera znanstvenika i sveučilišnoga nastavnika te – u prvom dijelu životne aktivnosti – političara. No, osobito je vidljivo koliko je mnogo u praktičnoj političkoj borbi uložio truda da se Hrvatska ne svede na razinu manje razvijene jugoslavenske socijalističke republike, kakva je u njegovo doba u SFRJ bila primjerice Crna Gora. Imao je zaista veliko gospodarsko znanje i iskustvo te ih je rado stavljao u službu – u prvome redu – svoje, hrvatske domovine, a potom i šire, jugoslavenske zajednice. A njegovo znanje i iskustvo zaista su golemi; oni su stjecani ne samo u domovini, već i u inozemstvu. Tako je bio i na specijalizacijama, naprimjer u Velikoj Britaniji i u SAD-u. Takvo specijalističko školovanje na kapitalističkom Zapadu – kako se u to doba govorilo za područje koje se poslije i u nas nazivalo i naziva zapadni demokratski i liberalni svijet – dalo je je dr. Sirotkoviću znatno šire mogućnosti stjecanja iskustva i razmišljanja na moderan način, i to suvremenoga ekonomista zapadnoga modela. Rezultat je svega toga i niz znanstvenih i stručnih istraživačkih uspjeha J. Sirotkovića, primjerice 1951. g. doktorirao je, a od tih je 50-ih godina duga sveučilišna profesura na ekonomskom fakultetu u Zagrebu i Beogradu. Imao je i rektorski i prorektorski položaj, dužnost i čast na Sveučilištu u Zagrebu. Započeo je raditi 1947. g. u Planskoj komisiji Hrvatske; osnivač je i direktor Ekonomskoga instituta Hrvatske i glavni urednik časopisa "Ekonomist", pa glavni urednik "Enciklopedije Jugoslavije" Leksikografskoga zavoda "Miroslav Krleža" u Zagrebu. Bio je poznati stručnjak i znanstvenik i u svjetskim razmjerima, pa je član Komiteta za planiranje i razvoj OUN-a. Ali je i aktivni političar – član KPH/SKH, te ne samo naprimjer zastupnik u Saboru SRH i Skupštini SFRJ, već i potpredsjednik savezne vlade SFRJ i predsjednik vlade SR Hrvatske. On je i redoviti član/akademik, štoviše i dugogodišnji i zadnji predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, kao i prvi predsjednik iste stoljetne najviše znanstvene i kulturne institucije u Hrvatskoj, ali sada pod imenom Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Akademija je upravo pod njegovim znalačkim i energičnim vodstvom i u novim, ratnim okolnostima nastavila znanstveno i kulturno plodno djelovati, ali isto tako i domoljubno i rodoljubno. Dr. J. Sirotković bio je i autor dvadesetak knjiga, na stotine rasprava i članaka te drugih radova. Naravno, i dobitnik niza domaćih i stranih priznanja, i dalje u najužem krugu najuglednijih pripadnika hrvatskoga naroda, pa se uvrstio i u red njegovih velikana. Preminuo je u Zagrebu 31. listopada 2002. godine.

Knjiga na koju se sada pozivamo i ističemo je primjerom – nikako se ne smije zaboraviti ni mimoilaziti, jer je u pravome trenutku, u jeku Domovinskoga rata, djelovala zaista poticajno, a djeluje i danas. Jer, njezin je autor pošteno, dakle objektivno i znanstveno, prikazao na temelju stečena praktičnog iskustva te višedesetljetnih

istraživanja i proučavanja, a dijelom i otkrio sve ono što je dovelo do napada na Sirotkovićevu hrvatsku domovinu. Ali, pri tome nije poistovjećivao velikosrpsku vladajuću agresorsku strukturu sa srpskim narodom. Isto tako, poznato je da nikada nije poistovjećivao ni talijanski narod s fašističkom Kraljevinom Italijom, koja je na njegovome rodnome ot. Rabu podigla najveći koncentracijski logor na istočnoj obali Jadrana, u kojemu je umrlo mnogo Hrvata, Slovenaca i Židova. Akademik Jakov Sirotković bio je širokih, svjetskih, ljudskih vidika i u takvom obzorju proveo je život. U tome duhu govori i sadržaj ove njegove knjige te može biti svezremenska pouka, pa i danas, napose mladim gospodarstvenicima, kao i onima koji vode privredu Republike Hrvatske u doba kada se zaista država u cjelini vezuje uz Zapad.

Petar Strčić